

Jerzy Malinowski

Historia dziewięciu Spotkań o sztuce Orientu w Toruniu (od 2002) i badań Polskiego Instytutu Studiów nad Sztuką Świata na sztuką Indii i Azji Południowej

W latach 90. do programu uniwersyteckich studiów historii sztuki włączono prowadzone przez prof. Jerzego Malinowskiego wykłady ze sztuki Azji i Północnej Afryki, po raz pierwszy w 1992 roku na Uniwersytecie Łódzkim, a następnie w 1994 na Wydziale Sztuk Pięknych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Były to wykłady obowiązkowe kończone egzaminami. Na seminariach magisterskim i doktorskim zaczęto podejmować tematy pozaeuropejskie. W 1997 roku powstał Zakład Historii Sztuki Nowoczesnej, zaś w 2005 roku założono przy nim specjalizację „Sztuka Orientu”, która stwarzała możliwość prowadzenia odrębnych wykładów i seminariów, otwierając drogę do studiów doktoranckich.

Pierwsza praca magisterska Doroty Kamińskiej *Indyjskie malarstwo miniaturowe. Ikonografia miniatur radzastańskich ze zbiorów Muzeum Narodowego w Warszawie* ukazała się drukiem w 2002 roku (wyd. Dialog).

Wkrótce, w 2005 roku, zostały obronione pierwsze dwa doktoraty ze sztuki Azji. Doktorat Joanny Wasilewskiej-Dobkowskiej, „Daleki Wschód w sztuce jezuitów polskich w XVII – XVIII wieku” wydany został pod tytułem *Pióropusze i turbany. Wizerunek mieszkańców Azji w sztuce jezuitów polskich w XVII i XVIII wieku* (Neriton 2006). Doktorat Doroty Kamińskiej, *Ikonografia malarstwa miniaturowego północnych Indii XVI – XIX w. Wybrane zagadnienia* opublikowano w dwóch książkach: *Wizerunek kobiety w malarstwie miniaturowym Indii XVI-XIX wieku* (DiG, Warszawa 2007), *Portrety władców hinduskich północnych Indii XVI – XIX wieku* (Neriton 2008). Kolejne publikacje, w tym doktoraty z 2007 i 2008, zostały wydane głównie w serii „Artystyczny Orient” w wydawnictwie Neriton pod niekiedy zmienionymi tytułami: Katarzyna Maleszko *Krajobrazy Japonii. Drzeworyt japoński ukiyo-e i shin hanga ze zbiorów Muzeum Narodowego w Warszawie* (Neriton 2005), Bogna Łakomska, *Miłośnicy chińskości w dawnej Polsce. Od*

XVII do początków XIX wieku (oryg.: Zainteresowania chińszczyzną w polskiej sztuce i kulturze artystycznej od XVII do początków XIX wieku, Neriton 2008); Katarzyna Lewandowska-Michalska *Ikonografia buddyjskich zwojów malowanych ze zbiorów Muzeum Narodowego w Warszawie* (Neriton 2003) oraz *Kobieta w buddyzmie wadźrajany* [Kobieta w malarstwie buddyjskiej wadźrajany]. *Ikonografia i ewolucja stylistyczna tybetańskich zwojów malowanych* (DiG 2008), Agnieszka Staszczuk *Tworzenie i konsekracja boskich przedstawień w sztuce hinduistycznej* (Neriton 2007), Danuta N. Zasławska *Chinoiserie w Wilanowie. Studium z dziejów nowożytnej recepcji mody chińskiej w Polsce* (doktorat na UJ, Neriton 2008).

W 2002 roku na Wydziale Sztuk Pięknych UMK założono pierwszą na polskich uniwersytetach i akademiach sztuk pięknych Pracownię Badań i Konserwacji Dzieł Sztuki Orientu (w skrócie Pracownia Sztuki Orientu), łącząc działalność historyków sztuki (z Zakładu Historii Sztuki Nowoczesnej) i konserwatorów dzieł sztuki (głównie z Zakładu Konserwacji Papieru i Skóry, w którym prowadzono konserwację dzieł sztuki Azji). Pracownią kierowali prof. Jerzy Malinowski i konserwator papieru Mirosława Wojtczak. Związani z nią byli wówczas prof. Swietlana Czerwononaja (z Katedry Etnologii, zajmująca się m.in. sztuką islamu), dr Dorota Kamińska, dr Katarzyna Lewandowska, dr Agnieszka Helman-Ważny (konserwator papieru) i dr Bogna Łakomska (uzyskała w 2009 roku dwuletnie stypendium Unii Europejskiej do Chin jako jedyna humanistka!). Pracownia prowadziła lektorat języka chińskiego.

Pracownia w 2002 roku zaczęła organizować konferencje pod nazwą „Spotkania Historyków Sztuki i Konserwatorów Dzieł Sztuki Orientu”. Po pierwszym spotkaniu w lutym związanym z otwarciem Pracowni i wystawą konserwatorską, zorganizowano w czerwcu 2002 II Spotkanie, które zapoczątkowało cykle krajowych i międzynarodowych konferencji. Referaty wygłoszone na spotkaniu weszły do I i II tomów rocznika „Toruńskie Studia o Sztuce Orientu” z lat 2004 i 2005 roku, powiększonych o inne teksty. III Spotkania poświęcone sztuce Chin i Japonii zostały opublikowane w tomie III z 2008 roku. Co dwa lata w Toruniu odbywały się spotkania gromadzące historyków sztuki, konserwatorów dzieł sztuki, etnologów, orientalistów,

kulturoznawców ze wszystkich polskich środowisk – uczelni, muzeów, ośrodków konserwacji. W latach 2004-2016 odbyło się 9 spotkań, póki śmierć Mirosławy Wojtczak w 2015, a potem epidemia nie przerwały ich organizacji na kilka lat do 2023.

Efektem IV Spotkania w 2006 roku stały się dwa tomy w różnych seriach. *Sztuka Dalekiego Wschodu. Studia* pod red. Jerzego Malinowskiego ukazała się jako 11 tom wspomnianego ciągu publikacji Pracowni i Stowarzyszenia, przekształconego w serię „Artystyczny Orient” (Neriton, 2008). Składa się on z czterech części oddających zawartość: Sztuka dawna, Zagadnienia konserwacji, Kolekcje sztuki w Polsce, Sztuka nowoczesna, obejmując problematykę sztuki chińskiej, japońskiej i koreańskiej od starożytności do współczesności. Tom drugi *Studia o sztuce Bliskiego i Środkowego Wschodu*, pod tą samą redakcją, znalazł się w nowej (krótkotrwałej) serii „Sztuka Azji i Afryki” w Wydawnictwie Trio w 2009 roku. Artykuły dotyczą szerokiego zakresu terytorialnego – od Egiptu przez Persję do Indii i Turkmenistanu.

V Spotkanie w 2008 roku z udziałem badaczek z Tajwanu zaowocowało publikacją *Artystyczne tradycje pozaeuropejskich kultur* pod redakcją Bogny Łakomskiej, obejmującą artykuły o sztuce Chin, Japonii, Indii, a także Afryki. Była to pierwsza pozycja opublikowana we współpracy z Wydawnictwem Tako w Toruniu, które stanie się głównym partnerem instytucji. Kolejne tomy będą wydawane jako rocznik po angielsku „The Artistic Traditions of Non-European Cultures” od 2012 roku.

W 2006 roku w trakcie III Spotkania Toruńskiego zapadła decyzja o założeniu stowarzyszenia naukowego. 6 grudnia tegoż roku odbyło się zebranie założycielskie w Warszawie, 2 kwietnia 2007 roku zaś Polskie Stowarzyszenie Sztuki Orientu zostało zarejestrowane.

Jego członkami stopniowo stali się niemal wszyscy pracownicy naukowcy, konserwatorzy i muzealnicy w Polsce, zainteresowani sztuką Azji i Afryki. Łącznie wstąpiło do Stowarzyszenia 110 osób, w tym 8 profesorów i doktorów habilitowanych oraz 29 doktorów.

Pierwszym międzynarodowym wydarzeniem stało się Polsko-Japońskie Spotkanie Historyków Sztuki i Muzykologów w Warszawie i Toruniu w 2004

roku, zorganizowane przez Pracownię wraz z Katedrą Historii Sztuki Uniwersytetu w Osace pod kierownictwem prof. Tsukasa Kodery.

W latach 2007–2010 Stowarzyszenie przygotowało 13 konferencji, których koncepcja i zakres ewoluowały od krajowych do międzynarodowych. Pierwszą konferencją dotyczącą Azji była *Sztuka Japonii*, zorganizowana w Państwowym Muzeum Etnograficznym w Warszawie w czerwcu 2007 na 50-lecie przywrócenia stosunków dyplomatycznych. Zapoczątkowała ona szeroki nurt badań sztuki tego państwa. Pokonferencyjny tom *Sztuka Japonii. Studia* pod red. Agnieszki Kluczewskiej-Wójcik i Jerzego Malinowskiego (DiG, 2009) zapowiadał najważniejszą serię wydawniczą „Konferencje Polskiego Stowarzyszenia Sztuki Orientu”, która z kolei poprzedza główną serię „World Art Studies. Conferences and Studies of Polish Institute of World Art Studies”.

Kolejnym projektem stała się konferencja *Sztuka Chin – Art of China* w styczniu 2008 roku w PME w Warszawie. Publikacja pod redakcją dr Joanny Wasilewskiej z tekstami po polsku lub angielsku, która ukazała się jako tom 12 serii „Artystyczny Orient” (wyd. Neriton 2009), zawierała cztery części: Chiny i Europa – kontakty artystyczne i wzajemne inspiracje; Sztuka Chin dawniej i dziś; Film, teatr, ruch; Chińska sztuka i rzemiosło artystyczne w zbiorach polskich. Uczestnikami konferencji po raz pierwszy byli zagraniczni badacze z Chin, Tajwanu, Czech i Niemiec.

W tym samym 2008 roku odbyły się trzy konferencje, które w zakresie zainteresowań Stowarzyszenia włączyły inne terytoria Azji (i jej pograniczy).

Konferencja międzynarodowa *Sztuka i kultura wizualna Indii / Art and Visual Culture of India*, która odbyła się w kwietniu 2008 roku w Warszawie, obejmowała różnorodne tematy z zakresu historii sztuki, ikonografii, rytuałów i symboli, polsko-indyjskich relacji kulturowych, wreszcie konserwacji dzieł sztuki. Tom pod redakcją prof. Piotra Balcerowicza i prof. Jerzego Malinowskiego ukazał się jako tom II serii „Konferencje Polskiego Stowarzyszenia Sztuki Orientu” w 2010 roku (DiG). Rok później jego zmieniona wersja *Art, Myths and Visual Culture of South Asia* ukazała się w wydawnictwie Manohar w Delhi jako vol. 4 „Warsaw Indological Studies”.

Obok materiałów z konferencji w latach 2008-2009 udało się opublikować 7 publikacji w różnych wydawnictwach, które miały zapowiadać nowe serie lub czasopisma. W Wydawnictwie DiG w serii „Orient / The Orient”: Marta Michalska, *Wierzenia, legenda i mit – symbolika japońskich netsuke* (2008); Aleksandra Görlich, *Dramat zastygły w drzeworycie. Historia o 47 roninach w serii drzeworytów Hiroshige* (2009). W wydawnictwie Trio w serii „Sztuka Azji i Afryki”: Agnieszka Helman-Ważny, *Sztuka tybetańskich ksiąg klasztornych* (2009) oraz omówione *Studia o sztuce Bliskiego i Środkowego Wschodu* (2009). W tym samym wydawnictwie w serii „Cywilizacja Państwa Środka”: Marcin Jacoby, *Powtórzenie i falsyfikat w chińskim malarstwie* (2009); Anna Pawlak, *Ogrody chińskie* (2009). Wspomniane pozycje zapowiadały główną serię wydawniczą PISnSŚ „Studia i Monografie”. W Wydawnictwie Adam Marszałek ukazały się *Studia nad sztuką Azji* pod redakcją prof. Jerzego Malinowskiego i dr Joanny Wasilewskiej jako tom 1 w serii „Sztuka Orientu”, który poprzedzał rocznik „Art of the Orient” wydawany od 2012 roku.

Na Walnym Zebraniu Polskiego Stowarzyszenia Sztuki Orientu w lutym 2011 roku podjęta została decyzja o połączeniu ze Stowarzyszeniem Sztuki Nowoczesnej w Toruniu, założonym 28 marca 2000 roku. 26 lutego odbyło się w Warszawie Zebranie Założycielskie Polskiego Instytutu Studiów nad Sztuką Świata. Instytut został zarejestrowany 28 czerwca 2011 roku.

Połączenie PSSO i silniejszego SSN, których zakresy działalności niekiedy pokrywały się (np. w zakresie sztuki współczesnej), znacznie umocniło pozycję nowej placówki. Na początku 2012 roku Instytut otrzymał siedzibę w tzw. Kamienicy Artystycznej przy ulicy Foksal 11. Zaczęto organizować zebrania naukowe, wykłady i seminaria. Pierwsze seminarium odbyło się 17 listopada 2012 roku – przed 11 laty.

Założony Instytut łączy cechy ośrodka badań i stowarzyszenia. Zgodnie ze statutem Instytut prowadzi i wspiera badania, wydaje czasopisma i serie książek, współpracuje z zagranicznymi ośrodkami badań oraz organizuje konferencje i seminaria. Obecnie Instytut liczy około 200 członków, w tym 35 profesorów i doktorów habilitowanych oraz 70 doktorów.

W 2017 roku decyzją Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego PISnSŚ uzyskała status placówki naukowej jako „inny podmiot prowadzący głównie działalność naukową w sposób samodzielny i ciągły”. Zostało to potwierdzone w 2022 roku.

Tematyka następnych trzech Ogólnopolskich Spotkań Historyków Sztuki i Konserwatorów Dzieł Sztuki Orientu objęła szerokie zakresy sztuki Azji, zwłaszcza Chin, Japonii, ale też Azji Południowej. Niektóre wystąpienia były publikowane w rocznikach pisma „Art of the Orient”, wydawanego od 2012 roku.

VII Spotkanie odbyło się w czerwcu 2012 roku, a wśród referatów zarysował się blok tematów związanych z Indiami, w tym dr Agnieszki Staszczuk „Symbolika wizerunków religijnych we wczesnej rzeźbie Indii Północnych. Wybrane bóstwa braminizmu”, dr Doroty Kamińskiej „Romans Anglii z Indiami. Bibi w sztuce artystów europejskich” i dr Katarzyny Lewandowskiej „Seksualność w sztuce tybetańskiej wadźrajany”.

Na VIII Spotkaniu w 2014 roku, choć przeważała tematyka chińska, japońska i islamska, jednak wygłoszone zostały referaty o sztuce Indii (Agnieszki Staszczuk) i Nepalu (Barbary Gmińskiej-Nowak, „Buddyjski krajobraz Himalajów w Nepalu”).

Na IX Spotkaniu w 2016 roku jeden z paneli miał tytuł „Indie i Tybet” z referatami m.in. Doroty Kamińskiej, Agnieszki Staszczuk i Katarzyny Lewandowskiej („Wadźrawarahi – niezniszczalna locha i jej chrząknięcia w sztuce feministycznej”).

Wspomniane artykuły były fragmentami prac doktorskich i habilitacyjnych. Agnieszka Sylwia Staszczuk w doktoracie *Rzeźba hinduistyczna w Mathurze od II do IV w. n.e. Ikonografia i forma* (wyd. DiG 2013) zajmowała się genezą rzeźby hinduistycznej w oparciu o analizę ikonograficzną i formalną przedstawień z Mathury – ważnego ośrodka sztuki północnych Indii.

W 2016 roku po raz pierwszy w Polsce zostały nadane stopnie doktora habilitowanego nauk o sztuce za prace poświęcone sztuce Azji. Na Wydziale Sztuk Pięknych UMK zostały przeprowadzone przewody habilitacyjne dr Joanny Kucharzewskiej *Współczesna architektura i urbanistyka Pekinu w kontekście warunków politycznych. Państwo wobec dziedzictwa*

kulturowego (wyd. UMK 2015) oraz dr Bogny Łakomskiej *Kolekcjonerstwo w Chinach do XII wieku n.e.* (seria „Studia i Monografie” 2015).

Dorota Kamińska-Jones po połączeniu w 2018 roku Zakładu Historii Sztuki Nowoczesnej i Pracowni Sztuki Orientu UMK w Katedrę Historii Sztuki Nowoczesnej i Pozaeuropejskiej zaczęła pełnić funkcję kierownika. Książka *Kobieta, sztuka i kolonizacja. Wizerunki kobiet w strefie kontaktu indyjsko-brytyjskiego* (wyd. UMK 2017) była jej pracą habilitacyjną. Według recenzji wydawniczej prof. Danuty Stasik praca „za pośrednictwem analizy wizerunków kobiet oferuje nowe spojrzenie na sztukę i kulturę indyjską oraz brytyjską okresu kolonialnego, odkrywając złożoną rolę kobiet w procesie kolonizacji”.

Dorota Kamińska-Jones i Agnieszka Staszczuk przygotowały II Konferencję o sztuce Indii *Art and Culture of India and Polish-Indian Artistic Relations*, która odbyła się w związku z 60-leciem nawiązania stosunków dyplomatycznych w październiku 2014 roku w Toruniu. W konferencji uczestniczyła indyjska delegacja z National Museum Institute of Art History, Conservation and Museology z New Delhi z dziekanem Panią prof. Anupą Pande. Teksty z konferencji zostały zamieszczone w tomie 5 „Art of the Orient” w 2016 roku. Biorący udział w konferencji wybitni uczeni jak prof. M. Krzysztof Byrski (czł. hon.), prof. Adalbert Gail czy prof. Monika Zin (czł.), zaprezentowali szeroki zakres tematów od średniowiecznej sztuki Mathury do współczesnej architektury.

Następna międzynarodowa konferencja *Art and religions in pre-islamic Central Asia*, odbyła się w październiku 2016 w Muzeum Sztuki i Techniki Japońskiej Manggha w Krakowie. Obejmowała ona m.in. Gandharę, Kuchę, sasanidzki Iran, północne Morza Kaspijskiego, Uzbekistan, Pakistan i Afganistan, także relacje z Grecją i Rzymem. Materiały konferencji opublikowano w tomie 7 „Art of the Orient” w 2018 roku. W skład Komitetu Akadernickiego wchodzili profesorowie: Piotr Balcerowicz, Barbara Kaim, Jerzy Malinowski, Marek Mejor i Andrzej Rozwadowski.

Wreszcie w 2022 roku w tomie 11 „Art of the Orient” - *South Asian Art*, pod redakcją Bogny Łakomskiej, Doroty Kamińskiej-Jones i Weroniki Liszewskiej

ukazał się zestaw prac badaczy europejskich i indyjskich jak Patrick Felix Krüger, Savita Kumari, Ulf Jäger czy Nikita Rathore, podejmujących tematy sztuki indyjskiej od rzeźby średniowiecznej do sztuki nowoczesnej.

Polski Instytut Studiów nad Sztuką Świata od początku swojej działalności współpracował z Wydziałem Orientalistycznym Uniwersytetu Warszawskiego, a kilkunastu profesorów i pracowników było jego członkami lub uczestnikami konferencji.

26 września 2022 roku zostało podpisane Porozumienie o współpracy badawczo-dydaktycznej pomiędzy Polskim Instytutem Studiów nad Sztuką Świata i Uniwersytetem Warszawskim. Wynikiem porozumienia powstała Pracownia Kultury i Sztuki Azji i Afryki PISnSS i WO UW, której kierownikiem została dr hab. Hanna Rubinkowska, profesor UW i wiceprezes PISnSS.

17 listopada 2022 roku w budynku na ul. Foksał, gdzie mieści się Instytut, miało miejsce uroczyste spotkanie i seminarium w związku z podpisaniem porozumienia. 1 i 2 grudnia odbyła się w Bibliotece UW pierwsza konferencja Pracowni „Art of communication and communication through art in Asia and Africa”. Od października 2023 roku w programie studiów UW znalazły się wykłady online o sztuce Azji i Afryki, prowadzone przez znanych historyków sztuki, członków PISnSS.

X Spotkanie o Sztuce Orientu *Sztuka buddyjska* w Państwowym Muzeum Etnograficznym w październiku 2023 roku organizowane wspólnie z Pracownią Studiów nad Buddyzmem zacieśniło związki między instytucjami oraz pogłębi badania wspólnej Pracowni Kultury i Sztuki Azji i Afryki